

شیخ صدوق و عیون اخبار الرضا 7

محمد بن علی بن حسین بن موسی بن بابویه قمی با لقب شیخ صدوق و با کنیه ابن بابویه در حدود سال 305 ق / 917 م از نسل خاندان مهم علمی شیعی دیده به جهان گشود. (دائرة المعارف بزرگ اسلامی، ج 1، ص)

درباره پیشینه تولد او و برادرش آورده اند: علی بن حسین پدر ایشان به عراق رفت و پس از دیدار با حسین بن روح نوبختی سومین نایب امام عصر 7 طی مکاتبه ای از او خواست که نامه اش را به آن حضرت تقدیم دارد. او در آن نامه از حضرتش فرزندی می طلبد که آن حضرت در پاسخ می نویسد: ما از خدا برای تو خواستیم و به زودی دو فرزند پسر نیکوکار به تو روزی می کنند که پس از مدتی، ابوجعفر و ابوعبدالله متولد می شوند و از شیخ صدوق شنیده اند که می گفت: من به دعای صاحب الامر 7 متولد شدم و به آن افتخار می کرد. (بنگرید به: رجال النجاشی، ص 261)

ایشان نزد استادانی مهم به کسب دانش های دینی پرداخت و از آنان حدیث نقل کرد که مهم ترین آنها پدرش علی بن بابویه، احمد بن علی بن ابراهیم بن هاشم قمی، احمد بن محمد بن محمد بن عیسی و محمد بن حسن بن احمد بن ولید قمی بود (بنگرید به من لا یحضره الفقیه، ج 4، صص 421-539) و در تاریخی نامعلوم شهر نیاکان خود قم را ترک کرد و به ری که در آن زمان مرکز آل بویه بود رفت و در این شهر اقامت گزید و از آن پس به قصد استماع حدیث سفرهای متعددی به شهرهای مختلف مانند کوفه، بغداد، نیشابور، مشهد و ... داشت.

او از نخستین سفر خود به مشهد الرضا 7 چنین یاد می کند: در سال 352 ق من از رکن الدوله تقاضای جواز برای رفتن بزیارت حضرت رضا 7 کردم، در ماه رجب آنسال جواز من صادر شد و بدست من داد، چون بیرون آمدم مرا باز خواند و گفت: این زیارتگاه مبارکی است و من آنجا بزیارت رفته ام و از خدا حاجتهائی خواسته ام و همه را اجابت فرموده، از تو میخواهم که مرا در آنجا از دعا برایم کوتاهی نکنی و از جانب من نیز آنحضرت را زیارت کن، زیرا دعا در آنمکان مستجاب است، من این را برای او تعهد کردم و بدان وفا نمودم، چون از آنجا - که بر ساکن آن درود و سلام

باد- بازگشتم و بر رکن الدوله وارد شدم ، از من پرسید: آیا ما را دعا کردی و از جانب ما زیارت نمودی؟ گفتم: آری ، گفت: احسنت! آفرین! بمن ثابت شده است که دعا در آن مزار شریف مستجاب است. (عیون اخبار الرضا 7 ، ترجمه غفاری و مستفید، ج2 ص 687)

از مجلس بیست و پنجم و بیست و ششم کتاب الامالی معلوم می شود که دومین سفر او به مشهد در سال 367 ق مصادف با 17 و 18 ذی الحجه مصادف با عید غدیر بوده است و در مجلس بیست و هشتم همان کتاب آمده است که او در آغاز محرم سال 368 ق از مشهد مراجعت کرده است.

سومین سفر او به آن شهر مقدس در 17 شعبان سال 368 ق هنگام عزیمت به ماوراء النهر می باشد که مجالس نود و چهار تا نود و هفت همان کتاب به آن اشاره دارد.

شیخ صدوق از دیدگاه دانشمندان :

شیخ طوسی گوید: او بلند مرتبت ، قوی حافظه و متخصص در علم حدیث و رجال بود و تالیفات بسیار داشت. (الرجال ، ص495)

نجاشی آورده است: ابوجعفر قمی در ری سکونت داشت و شیخ و فقیه ما و زعیم شیعیان خراسان بود و در سال 355 ق وارد بغداد شد و عالمان شیعی از وی استماع حدیث می کردند در حالی که جوان بود. و او کتاب های بسیاری دارد. (رجال النجاشی ، ص389)

شیخ بهایی لقب «رئیس المحدثین و حجة الاسلام» را برای او برگزیده است (الوجیزه فی الدرایه ، ص17) و در اجازه خود به مولا صفی الدین محمدتقی قمی از او با لقب صدوق یاد می کند. (بحارالانوار، ج109 ، ص147)

علامه محمدباقر مجلسی او را چنین توصیف می کند: او از بزرگترین علماء پیشین است که از آثار امامان بزرگوار پیروی می کنند و از اندیشه ها و هواهای نفسانی تبعیت ندارند و از این روست که

اکثر دانشمندان ما کلام وی و پدرش را به منزله حدیث منصوص و روایت ماثور می دانند. (بحارالانوار ، ج 10، ص 405)

شیخ عباس قمی می گوید: باور من آنست که اگر شیخ صدوق نبود آثار اهل البیت : منرس و نابود می شد . خدای او را بهترین پاداش دهد . (هدیه الاحباب ، ص 49)

و همو می افزاید : شیخ صدوق بسیار جلیل و حافظ احادیث بوده به حدی که دیده نشده در میان قمیین مانند او در کثرت علم و بالجمله غالب احادیث که به ما رسیده از برکات قلم اوست و کتاب من لا یحضره الفقیه او یکی از کتب اربعه مشهوره است و اصحاب ما مراسیل او را کمتر از مراسیل ابن ابی عمیر نمی دانند و کتاب مدینه العلم او اگر مفقود نشده بود اصول اربعه را تخمیس می نمود . (الفوائد الرضویه ، صص 873 و 875)

ذهبی در سیر اعلام النبلاء از وی به عنوان راس الامامیه یاد می کند . (اعلام الشیعه ، ص 1329)

شیخ صدوق به سال 381 ق در شهر ری از دنیا رفت . (رجال النجاشی ، ص 392) و آرامگاه وی در آن شهر ، زیارتگاه مشهوری است .

شیخ طوسی آثار شیخ صدوق را نزدیک به سیصد کتاب می داند و نام شصت عدد از آنها را ذکر می کند . (الفهرست ، ص 157)

برخی از آن آثار چنین است : عیون اخبار الرضا 7 ، کتاب من لا یحضره الفقیه ، الامالی ، الاعتقادات ، کمال الدین ، ثواب الاعمال و عقاب الاعمال ، الخصال ، التوحید ، علل الشرایع ، کتاب الهدایه ، معانی الاخبار ، مصادقه الاخوان ، فضائل الاشهر الثلاثه ، صفات الشیعه ، فضائل الشیعه .

عیون اخبار الرضا 7 :

عیون جمع عین است و لغت شناسان معانی بسیاری برای آن آورده اند که مناسب ترین آنها در این عنوان ، معنی نفیس است . در المعجم الوسیط نویسد : العین النفیس من کل شیء . يقال هذه القصیده

من عیون الشعر. از این رو می توان گفت که شیخ صدوق همه اخبار و احادیث امام رضا 7 را در این کتاب نیاورده است بلکه به نظر خویش بهترین آنها را برگزیده است.

این کتاب از منابع بحارالانوار است و جالب آنکه وقتی علامه مجلسی منابع کتاب خود را می شمارد ، نخستین آنها را کتاب عیون اخبارالرضا 7 معرفی می کند. (بحارالانوار ، ج 1 ، ص 6)

عزیزالله عطاردی می نویسد: شیخ ابو جعفر صدوق رضوان الله علیه در حدود ششصد روایت از حضرت رضا 7 را در این کتاب گرد آورده ، به طوری که از اسم کتاب استفاده می شود وی اخبار چشم گیری که مورد نظرش واقع شده انتخاب کرده و مقصودش جمع آوری همه روایات امام رضا 7 نبوده است. (اخبار و آثار حضرت امام رضا 7 ، ص 9)

و همو می افزاید : مجموع روایات وارده از حضرت رضا 7 در حدود 2450 حدیث است . (همان، ص 13)

شیخ صدوق انگیزه تالیف این کتاب را چنین می نویسد : دو قصیده از قصاید صاحب بزرگوار ابوالقاسم اسماعیل بن عبّاد - که خداوند عمرش را طولانی گرداند و قدرت و دولت و و مکنش را مستدام بدارد - به دستم رسید، این دو قصیده شامل درود و سلام به ساحت اقدس حضرت رضا 7 بود و از آنجا که او محب و دوستدار اهل بیت : است و معتقد به ولایت و امامت و اطاعت آن بزرگواران می باشد و به فرزندان آنان اکرام و احترام می نماید و به شیعیان آن خاندان احسان می کند ، لذا چیزی را در نزد او ارزشمندتر از علوم (روایات) اهل بیت : نیافتم چون بریسمان هدایت و ولایت آنان چنگ زده و طاعتشان را گردن نهاده و امامتشانرا پذیرفته است - خداوند عزتش را پایدار کند -.

و اما اینجانب از آنجا که می خواستم محبتها و الطاف او را که نسبت به من ابراز نموده بوده جبران کنم و در نزد او تقرب جویم و کوتاهی های خود را در مورد خدمتش تلافی نمایم، لذا کتاب را برای کتابخانه پر رونقش تالیف نمودم، به این امید که عذرم را بپذیرد و از کوتاهی و تقصیرم درگذرد و

امید و آرزویی که نسبت به آن جناب دارم تحقق بخشد. خداوند متعال دست او را به عدل بگستراند و با حق ، نام و مرام او را بلند آوازه گرداند، و توانایی اش را بر کارهای خیر مستدام بدارد و سختی ها را با لطف و کرمش آسان گرداند. سپس شیخ صدوق به ذکر آن دو قصیده می پردازد که مطلع نخستین آنها چنین است:

یا سائراً زائراً اِلَی طُوسَ مَشْهَدِ طَهرِ وَ اَرْضِ تَقْدِیسِ
أَبْلِغْ سَلَامِی الرِّضَا وَ حُطَّ عَلَی أَکْرَمِ رَمَسِ لِخَیرِ مَرْمُوسِ

ای که به زیارت طوس - محل پاک و سرزمین قداست - رهسپاری!

سلام مرا به حضرت رضا 7 برسان و نزد بهترین قبر که صاحب آن بهترین به خاک سپردگان است فرود آی. (عیون اخبار الرضا 7 ، ترجمه غفاری و مستفید، ج 1 صص 3-5)

از این کتاب چاپ ها ، ترجمه ها ، شرح ها و گزیده در دست است که این قلم در حد اطلاعات محدود خود ، به معرفی آنها پرداخته است.

چاپ های عربی :

1. تصحیح ، تقدیم و تعلیق شیخ حسین اعلمی. بیروت : اعلمی ، 1426ق.
2. تحقیق موسسه امام خمینی. مشهد : کنفرانس جهانی امام رضا 7 ، 1413ق ، چ اول .
3. تصحیح و تذیل سید مهدی حسینی لاجوردی . قم : رضامشهدی ، 1363ش ، چاپ دوم ، دو جلد.
4. تقدیم سید مهدی سید حسن خراسان. نجف : حیدریه ، 1390ق.

ترجمه های فارسی :

1. محمد صالح روغنی قزوینی (1116ق). برکات مشهد مقدس رضوی. قم : مسجد مقدس جمکران ، 1389ش ، چ اول ، دو جلد.
2. حمیدرضا مستفید و علی اکبر غفاری.
- تهران : صدوق ، چ اول ، 1373ش ، دو جلد.
- تهران : دارالکتب الاسلامیه ، چ ششم ، 1393ش ، دو جلد.
3. احمد بانپور و مهدی مافی نژاد. مشهد : راز توکل ، 1391ش ، چ اول ، دو جلد.
4. محمد تقی اصفهانی (آقاجفی).
- تهران : علمیه اسلامی ، چ دوم ، 1364ش ، دو جلد.
- به کوشش محمد بدرآوی . قم : بکا ، 1385ش ، چ اول .
5. سید عبدالحسین رضائی ، محمدباقر ساعدی ، تصحیح محمدباقر بهبودی. تهران : اسلامی ، 1396ق.

شرح فارسی :

سید محمد شفیع حسینی عاملی قزوینی (سده 12ق). زلال العیون ، مقدمه ، تصحیح و تعلیقات ابراهیم پورعرب. مشهد : بنیاد پژوهشهای اسلامی ، چ اول ، 1393ش.

شرح عربی :

سید نعمت الله جزایری (1112ق). لوامع الانوار فی شرح عیون اخبار الرضا 7 . تحقیق سید محمد مهدی هاشمی. قم : قرآن صاعد ، 1396ش.

عبدالحسین طالعی ، بخشی کوتاه از این شرح را به عنوان مقاله ای با عنوان تعلیقاتی بر خطبه امامت امام رضا 7 نقل از کتاب لوامع الانوار شرح عیون اخبار الرضا 7 منتشر کرده است. (بنگرید به فصلنامه سفینه شماره 42 ، بهار 1393. صفحات 167 الی 174)

برگزیده:

مهدوی دامغانی ، محمود. برگزیده عیون اخبارالرضا 7 ، ترجمه فارسی همو و ترجمه انگلیسی فریده مهدوی دامغانی. تهران: امام رئوف ، 1397ش.

اثر پیش گفته همین کتاب نفیسی است که پیش روی خوانندگان است و مدیریت انتشارات امام رئوف 7 جناب آقای امیرمحمد داودی پور با ذوق و علاقه سرشار خود با همکاری تنی چند از هنرمندان و نویسندگان اقدام به تهیه و عرضه آن نموده است. در اینجا لازم می دانم که صمیمانه از ایشان و همه همکاران سپاسگزاری کنم. از درگاه خداوند منان در پرتو عنایات امام عصر 7 توفیقات افزونتر برای آنان خواهانم. والحمدالله .

علی اکبر تلافی داریانی

aliakbartalafi@yahoo.com

تهران - اسفند 1396

منابع

1. بهادالدین عاملی، محمد (1030ق). الوجیزه. قم: کتابخانه بزرگ اسلامی، 1396ق.
2. خسروی، محمدعلی. شیخ صدوق، تهران: اسوه، 1370ش، چاپ اول.
- 3-5. صدوق، ابوجعفر محمد بن علی (381ق).
- الامالی، تحقیق موسسه بعثت. قم: موسسه بعثت، 1417ق.
- عیون اخبار الرضا 7، ترجمه غفاری و مستفید. تهران: دارالکتب الاسلامیه، 1393ش، چاپ ششم.
- کتاب من لا یحضره الفقیه، تصحیح و تعلیق علی اکبر غفاری. قم: جامعه مدرسین قم، 1363ش.
- 6و7. طوسی، محمد بن الحسن (460ق).
- الرجال، تحقیق و تعلیق و تقدیم سید محمد صادق بحر العلوم. نجف: حیدریه، 1381ق.
- الفهرست. قم: منشورات الشریف الرضی.
8. عطاردی، عزیزالله (1393ش). اخبار و آثار حضرت امام رضا 7. تهران: صدر، 1368.
- 9و10. قمی، شیخ عباس (1319ش).
- الفوائد الرضویه. تحقیق و تصحیح جواد قیومی. تهران: دارالثقلین، 1386ش.
- هدیه الاحباب، تهران: صدوق، 1362ش.
11. مجلسی، محمدباقر. بحار الانوار. تهران: دارالکتب الاسلامیه.

12. موسوی بجنوردی ، کاظم. دائره المعارف بزرگ اسلامی. تهران: مرکز دائره المعارف بزرگ اسلامی ، 1374ش.

13. موسوی خراسان ، سیدحسن. فقیه ری. ترجمه و تعلیق علیرضا میرزامحمد. تهران: اطلاعات ، 1377ش ، چاپ اول.

14. میرسلیم ، سیدمصطفی. دانشنامه جهان اسلام. تهران: بنیاد دائره المعارف اسلامی ، 1375ش.

15. مهاجر ، شیخ جعفر. اعلام الشیعه. بیروت: دارالمورخ العربی ، 1431ق.

16. نجاشی ، احمد بن علی (450ق). رجال النجاشی. تحقیق سیدموسی شبیری زنجانی. قم: جامعه مدرسین.

17. فصلنامه سفینه شماره 42 ، بهار 1393

<http://www.wikifeqh.ir> 18

<http://fa.wikishia.net> 19